

РОЗБУДОВА СИСТЕМИ ТРАНСФЕРУ ТЕХНОЛОГІЙ – ВАЖЛИВА УМОВА
ВПРОВАДЖЕННЯ КЛАСТЕРНОЇ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ
УКРАЇНИ

Державна установа “Інститут економіки
та прогнозування” НАН України,
01011, м. Київ, вул. П. Мирного, 26,
тел.: 2808272,
e-mail: e_yakub@ief.org.ua

Анотація. У статті проаналізовано процес трансферу технологій в Україні та визначено його характерні тенденції і закономірності. Запропоновано використовувати зарубіжний досвід формування системи трансферу технологій як основу управління трансфером знань. Розроблено й обгрунтовано комплекс пропозицій щодо посилення результативності передачі технологій як передумови впровадження кластерної концепції.

Ключові слова: трансфер технологій, кластери, інноваційна інфраструктура, інноваційна політика.

Annotation. In this article the process of technology transfer considered in Ukraine and its specific trends and patterns determined. Foreign experience of technology transfer is proposed to use as a basis of knowledge transfer. Set of proposals is drafted to enhance the effectiveness of technology transfer as a precondition of the cluster concept implementation.

Key words: technology transfer, clusters, innovation infrastructure, innovation policy.

Вступ. Одним з основних критеріїв інноваційної економіки є функціонування трансферу технологій, під яким розуміють систему передачі результатів науково-технологічної діяльності з метою використання різноманітних об’єктів інтелектуального процесу – винаходів, промислових зразків, комп’ютерних програм і т. ін.

У сучасних умовах трансфер є особливим бізнесом – малим інноваційним підприємництвом. У свою чергу, у постіндустріальному суспільстві мале інноваційне підприємництво – це підприємства, які не лише здійснюють інноваційну діяльність у різних галузях промисловості й сфери послуг, але й стають спеціалізованими центрами трансферу технологій (ЦТТ). Вони виступають як інноваційні інкубатори для бізнесу, що надалі продається. Тому справедливо вважається, що правильна організація трансферу – необхідна умова забезпечення ефективного функціонування національної інноваційної системи в цілому [1].

У сучасній науковій літературі приділяється особлива увага теоретико-методологічним та інституційно-організаційним аспектам формування інституту трансферу технологій [2–6]. У той самий час, заслуговують на увагу найбільш ключові елементи трансферного законодавства – нормативно-правове регулювання його механізмів, здійснення охорони й захисту прав авторів та інвесторів, порядок оформлення і реєстрації операцій щодо передачі технологій, здійснення пільгової політики, порядок фінансування створення високих технологій, критерії технологій, які можуть бути передані за кордон; вплив на характер та результативність науково-технологічної і інноваційної діяльності в цілому. Зазначене тісно кореспондується з концепцією кластерної моделі управління науково-технологічним розвитком.

Метою статті є здійснення аналізу передумов розвитку системи трансферу технологій і розробка заходів щодо посилення її результативності для використання в кластерній політиці України.

Результати. Інтенсивний розвиток національної економіки багато в чому залежить від ступеня інтегрованості суб'єктів інноваційної системи в глобальний трансфер технологій як інституційну основу світових ринків високих технологій. Вихід на світові технологічні ринки не лише означає подолання технологічної ізоляції і стимулювання трансферу, але й сприяє вирішенню соціальних проблем, зменшенню бідності, затвердженню прав людини¹. З правової точки зору трансфер – це комплексний інститут, який включає норми цивільного, податкового, митного, фінансового й адміністративного права.

Характерною особливістю інноваційної діяльності в ЄС є той факт, що високотехнологічні інноваційні компанії мають у розпорядженні найсучасніші академічні знання у своїй галузі й у них – найсучасніші дослідницькі лабораторії. Тому вони отримують лише незначну вигоду від трансферу технологій загального або, що стосується промисловості в цілому, характеру на основі досліджень національних університетів. Їм потрібні нові форми академічних знань, які вони отримують завдяки офіційній співпраці з іноземними університетами.

Одна з технологій передачі мереж, що діють на рівні ЄС, Enterprise Europe Network (EEN). Її метою є слугувати МСП шляхом сприяння міжнародному співробітництву та поширенню знань. Мережа допомагає МСП розширювати свій бізнес на нові ринки, а також визначити та ліцензувати нові технології. Крім того, EEN сприяє МСП в отриманні фінансування з боку ЄС. Мережа об'єднує організації з підтримки бізнесу із 45 країн і 570 організацій-членів, включаючи торгові палати та інші комерційні організації. Типовий приклад бізнес-можливості знайти, австрійські фірми, що спеціалізуються в галузі програмних рішень для систем енергопостачання і зв'язку. Через EEN компанії з'ясували, що в німецькому університеті був розроблений метод, який допомагає визначити будівлі, які найбільше придатні для розміщення сонячної енергії. Нині компанія готує сонячні карти для місцевих органів влади в Німеччині, Італії та Австрії (Enterprise Europe Network 2010).

У США згідно з Федеральним законом про трансфер технологій 1986 років трансфер технологій чітко ставиться в обов'язки всіх вчених й інженерів, що працюють у федеральних лабораторіях; цей закон вирішує використання угод про кооперативні дослідження (CRADA), відповідно до яких федеральні лабораторії на етапі НДДКР можуть вступати в партнерські відносини з приватними фірмами. Сполучені Штати вже давно є лідером в створенні й розробці нових технологій, що сприяють розумінню навколишнього світу, вирішенню складних проблем конкурентоспроможності індустрії країни і підвищенню якості життя суспільства. Федеральний уряд США відіграв величезну роль у створенні технологій, заохочуючи приватних осіб і організації освоювати та використовувати знання, отримані в результаті досліджень, що фінансуються на федеральному рівні, для розробки нової продукції.

Нині у федеральній політиці у сфері передачі технологій наголос робиться на перших трьох етапах структури трансферу: інвестування, НДДКР і праві на інтелектуальну власність. Особливо у фокусі федеральної політики знаходяться права на інтелектуальну власність. У федерального уряду основним засобом підтримки трансферу технологій є надання прав на інтелектуальну власність таким нефедеральним виконавцям НДДКР, як університети, приватні фірми та інші суб'єкти. Маючи права власності, виконавці можуть комерціалізувати результати своїх НДДКР і отримати економічну вигоду.

Корпорації і споживачі, що беруть участь в етапах створення прототипів, розробки й комерціалізації, підпадають під дію федеральних законів і норм про податки, які впливають на трансфер технологій. Наприклад, більшість університетів і багато дослід-

¹ Kariyawasam R. *Internacional Economic Law and the digital Divide*. Cheltenham, 2007. P. 9.

ницьких установ є некомерційними організаціями. Податковий кодекс регулює види досліджень, які зазвичай здійснюють неоподатковувані організації. Він також регулює умови договорів про ліцензування з комерційними корпораціями. Крім того, фінансування університетів значною мірою здійснюється шляхом випуску облігацій, що є додатковим обмежуючим чинником. Помайновий і прибутковий податки й різні федеральні нормативні акти побічно зачіпають багато корпорацій і споживачів, що мають справу з трансфером технологій, але вони не є предметом розгляду зазначеного звіту².

Основним законодавчим актом, який регулює трансфер технологій на федеральному рівні, є закон Бейя–Доула. Те, що переважно мають на увазі під цим законом, фактично є об'єднанням положень принаймні двох законів, подальших поправок до них і однієї урядової постанови. Нижче вони розглядаються детальніше. Це – закон про видачу патентів університетам і малому бізнесу від 1980 р., закон про торговельні марки від 1984 р. і постанова уряду № 12591 від 1987 р. Мета цих актів – дати можливість нефедеральним виконавцям комерціалізувати винаходи, що фінансуються з федеральних засобів.

Закон Стівенсона–Уайдлера від 1980 р. про технологічні інновації регулює технології, отримані в результаті НДДКР, здійснені федеральними співробітниками в лабораторіях, які фінансуються із центру. Цим самим законом на федеральні органи покладається відповідальність за передачу технологій нефедеральним суб'єктам. Від кожного органу потрібно створити управління з упровадження науково-технічних результатів для сприяння трансферу технологій нефедеральним суб'єктам. З поправками, внесеними в 1986 р., закон дозволяє федеральним лабораторіям ліцензувати свої винаходи й утримувати всі доходи від ліцензій після сплати, як мінімум, 15% цих доходів федеральним співробітникам і винахідникам. Оскільки цей закон не зачіпає реальної технології патентування і ліцензування, то останні регулюються положеннями закону Бейя–Доула в змінній редакції.

В Ізраїлі програма “Групи споживачів для поширення і адаптації нових генеричних технологій” створена для поширення й адаптації нових генеричних технологій, розроблених в Ізраїлі або в інших країнах і корисних для будь-яких галузей, організованих у групу споживачів.

Туреччина виконує Програму підтримки мережі й платформ науково-технологічної співпраці, дія якої спрямована на національні й міжнародні підприємства, державні дослідницькі інститути та наукове співтовариство. Зацікавленим сторонам пропонується створити координаційний орган для подання проектної пропозиції, яка може бути профінансована на рівні до 50% обґрунтованих витрат. Мета цієї програми – надати підтримку співпраці в проведенні НДДКР, а також підтримати участь турецьких дослідників у роботі європейських технологічних платформ, подібно до яких розроблена ця програма.

У Швейцарії консорціуми у сфері НДДКР прагнуть з'єднати компетенції державного сектора наукових досліджень з потребами й експертизою приватного сектора, аби розробити нові продукти або процеси. Державне фінансування пов'язане з прогресом відповідної роботи й залежить від кінцевих результатів проекту, що оцінюються на основі заздалегідь установлених параметрів.

На національному рівні підтримка передачі технологій може бути запущена з організацією відвідувань інноваційних компаній. Так, у Німеччині понад 30 000 менедже-

² Трансфер технологій, разработанных при федеральном финансировании НИОКР: перспективы, определенные Фондом по трансферу технологий. – Режим доступа : <http://stra.teg.ru/lenta/innovation/1879>.

рів малого та середнього бізнесу взяли участь у програмі TOP (розпочато в 1995 році). Програма дозволяє менеджерам малого та середнього бізнесу брати участь у заходах, організованих провідними фірмами. На цих заходах керівники МСП можуть дізнатися, як великі компанії організують свою інноваційну діяльність і технологічні процеси розвитку.

У Росії з 2002 р. стартувала реалізація федерального проекту “Російська мережа трансферу технологій” (RTTN), яка об’єднує більше 50 інноваційних центрів. Ця мережа відкрита щодо міжнародних мереж, що є одним із найважливіших інфраструктурних елементів експортного трансферу. Зокрема, реалізується проект “Російсько-французька технологічна мережа” (RFR), а також у 2005 р. був створений Британо-російський міжнародний сегмент мережі трансферу технологій (BRIN). Тобто створюється різномірне інформаційно-маркетингове забезпечення експортного трансферу – “регіональна система трансферу – загальнофедеральна – міжнародно-регіональна”. Нині Росія активізувала співпрацю з ЮНІДО з метою інформаційного забезпечення трансферу російських технологій на глобальному рівні. Проте, оскільки інтеграція російських розробників у міжнародні кластерні зв’язки залишається незначною, вони, як і раніше, мало розраховують на іноземних інвесторів.

Членами Російської мережі трансферу технологій є інноваційні технологічні центри, центри трансферу технологій, офіси з комерціалізації технологій та інші організації, що активно займаються трансфером технологій. Члени мережі збирають і розміщують технологічні профілі (технологічні запити й пропозиції, запити й пропозиції НДДКР) на даному сайті. Якість зібраної поширюваної технологічної інформації забезпечується сертифікацією членів мережі. Члени мережі мають розвинені партнерські зв’язки з різними російськими організаціями федерального, регіонального, міського рівнів, а так само зарубіжними організаціями, що володіють інформацією про нові технології/технологічні запити й зацікавлені в її просуванні за допомогою мережі RTTN. Клієнти мережі RTTN – компанії малого, середнього й великого бізнесу, академічні й галузеві науково-дослідні інститути, університети, приватні особи, що здійснюють просування технологічної інформації і пошук технологічних партнерів. Слід зазначити, що учасником мережі може стати будь-яка фізична або юридична особа, що заповнила й надіслала організації, – членові мережі свого регіону для розміщення технологічний профіль.

Показники міжнародного трансферу технологій у розвинених країнах свідчать про систематичне збільшення обсягів експорту та імпорту технологій. Так, для забезпечення збільшення конкурентоспроможності своїх економік такі науково-технологічні держави, як США та Німеччина, змушені активно використовувати імпорт технологій. Зокрема, імпорт технологій у цих країнах у 2001 р. збільшився відповідно в 5,2 та 3,2 рази порівняно з 1990 р., а співвідношення обсягів експорт/імпорт суттєво зменшилося в ті ж роки. Треба також зазначити, що Південна Корея та Фінляндія, завдяки вмілій державній політиці в проведенні ринкових реформ і використовуючи можливості міжнародного трансферу технологій, забезпечили поступове зростання експорту технологій і посіли провідне місце на світовому ринку високотехнологічної продукції. У країнах ЄС у 2001 р. спостерігалось відносне зростання отриманих платежів за експорт технологій (у% від ВВП) порівняно з 1990 р., ніж платежів за імпорт технологій, що свідчить про поліпшення позицій ЄС на світовому ринку технологій.

У зазначеній сфері діяльності користуються таким терміном, як “технологічний баланс”, що вимірює міжнародний трансфер технологій на комерційній основі. Загалом технологічний баланс – це різниця між отриманими (технологічна виручка) і наданими (технологічні платежі) технологіями.

Платежі як відсоток від валових внутрішніх витрат на дослідження і розробки визначають частку технології, що імпортується в дослідженнях і розробках країни. Зокрема, згідно зі Звітом³, маємо такі дані по деяких країнах (табл. 1). Вбачається вкрай строката картина й мінлива динаміка: найнижчі показники в Японії, США, Канади; найвищі – у так званих “малих країнах”.

Таблиця 1

**Технологічний баланс: платежі (передані технології)
(% від валових внутрішніх витрат на дослідження і розробки)**

Країна	1995	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Австрія	58,0	65,4
Бельгія	65,0	91,9	96,2	71,4	70,2	79,7	80,3
Канада	10,1	9,2	7,0	5,9	5,1
Чехія	..	63,8	67,7	61,8	48,7	47,7	47,7
Фінляндія	13,2	25,5	25,7	27,1	28,8	30,1	32,2
Франція	8,3	9,3	9,2	8,6	8,3
Німеччина	23,9	39,1	45,2	43,3	37,8	37,5	40,3
Італія	31,3	30,5	28,3	21,8	22,8	21,5	...
Японія	2,7	2,9	3,5	3,5	3,6	3,6	...
Корея	21,2	19,7	20,2
Люксембург	139,5	164,6	...
Мексика	55,0	18,8	17,1	25,4	21,9
Норвегія	36,9	..	38,5	37,9	31,2	36,6	49,6
Польща	26,7	73,7	67,0	94,2
Португалія	88,0	79,3	59,8	70,1	64,5	64,3	61,6
Словаччина	11,8	48,8	48,5
Іспанія	23,4
Швейцарія	...	30,4	69,8	...
Велика Британія	15,9	31,1	32,7	29,7	32,3	37,5	...
США	3,8	6,2	6,0	7,0	6,5	7,4	...

Джерело: OECD, Main Science and Technology Indicators, December 2006.
<http://www.oecd.org/dataoecd/12/44/39054864.pdf>.

Незмінним лідером у міжнародному трансфері технологій за комерційними результатами (технологічним балансом) є США (рис. 1), що вказує на ще один аспект їх результативної технологічної політики.

Зростання обсягів виробництва високотехнологічної продукції призводить до змін у товарній структурі світової торгівлі – відбувається збільшення питомої ваги готових виробів (перш за все, машин та устаткування), хімічних товарів при падінні частки палива, сировини та продовольства. За даними СОТ, за останні 10 років в обсягах світового експорту частка сільськогосподарської продукції зменшилася з 12,2% до 9%, видобувної продукції – із 14,3% до 13,1%, продукції обробної промисловості збільшилася із 70,5% до 74,9%. При цьому збільшилася частка машинобудівного та транспортного устаткування – з 35,8% до 41,5%, офісного та телекомунікаційного обладнання – з 8,8% до 15,2%. Розвинені країни, як правило, виходять на світові ринки з кінцевою продукцією, з високими технологіями.

³ OECD, Main Science and Technology Indicators, Volume 2006/2, <http://www.oecd.org/dataoecd/12/44/39054864.pdf>.

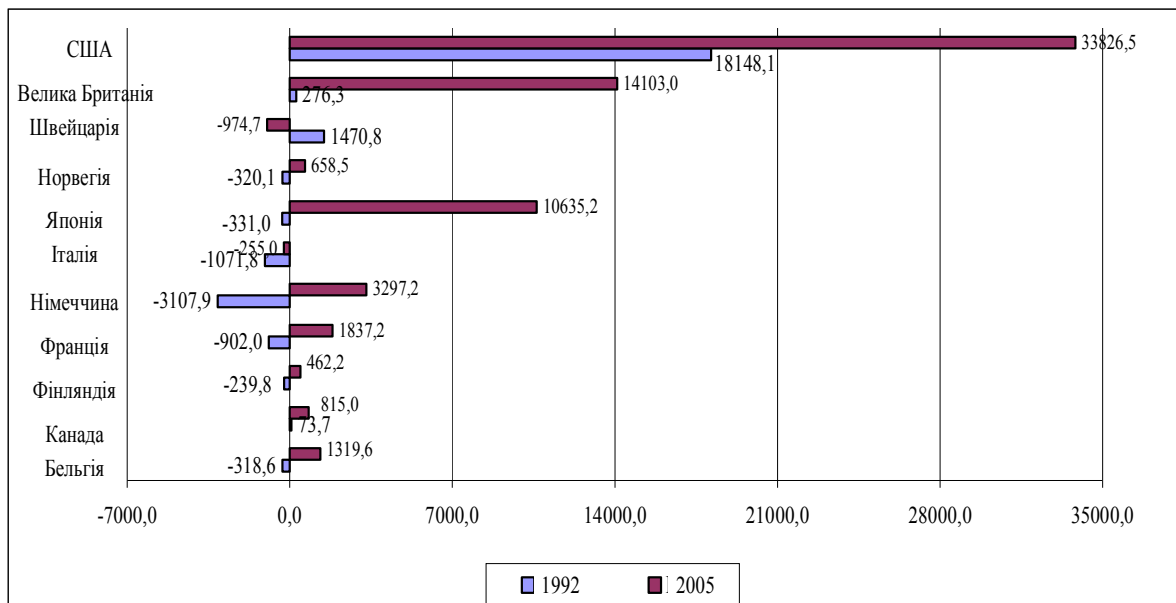

Рис. 1. Технологічний баланс деяких країн ОЕСР; 1992, 2005 рр.(млн. дол. США)

Джерело: складено за OECD, Main Science and Technology Indicators, December 2006. <http://www.oecd.org/dataoecd/12/44/39054864.pdf>.

Досвід розвинутих країн свідчить, що комерціалізацією технологій повинні займатися спеціалісти у сфері передачі технологій, які працюють у спеціально утворених для цих цілей структурах. У більшості зарубіжних університетів діють офіси по ліцензуванню і трансферу технологій – спеціалізовані відділи з передачі технологій: Technology Licensing Offices – TLO, Technology Transfer Offices – TTO, як їх називають у США, або відділи зі зв'язку з промисловістю: Industrial Liaison Offices – ILO, як їх називають у Великобританії. Вони виконують такі функції: 1) надання необхідної інформації викладачам і науковим співробітникам, адміністрації університету, компаніям та ін.; 2) аналіз змісту й ходу виконання договорів про проведення наукових досліджень на предмет комерційної значимості обороноспроможності отриманих результатів; 3) реклама окремих розробок університету та його можливостей; 4) проведення переговорів з питань стратегії і тактики використання інтелектуальної власності та комерційної таємниці тощо. Економічна корисність від діяльності TTO полягає не стільки в отриманні великих роялті, скільки в тому, що в ході комерціалізації створюються нові малі підприємства, високооплачувані робочі місця для кваліфікованих співробітників, а також зростають податкові надходження в бюджет.

Стосовно України, то її інноваційно-технологічний потенціал слабко реалізується не тільки в рамках світової, але й у рамках національної економіки. Проблеми розширеного відтворення інноваційно-технологічного потенціалу, що зберігається, а найголовніше – його реалізації за допомогою трансферу, у тому числі експортного, веде до деградації і безповоротного відставання значної кількості технологічних розробок, позначаючись на зовнішньополітичному іміджі України. Лінійна модель інноваційного процесу не враховує важливості інновацій для розвитку бізнесу й для виробничого процесу. Підприємства розглядаються не як джерела пропозиції технології, а лише як джерела попиту на технологію. Комерціалізація розглядається як діяльність, що не приносить жодних технічних новинок інноваційного характеру. Технічні проблеми комерціалізації оцінюються як другорядні, у порівнянні з проблемами НДДКР. Усі зазначені проблеми негативно позначаються на ефективності інноваційної політики. Комерційна віддача українських технологій, переданих за кордон, багато в чому залежить як від

ефективності співпраці, так і від ефективності функціонування інфраструктури вітчизняного трансферу.

Ключовим напрямом зазначеного процесу має бути відпрацьована вже на національному рівні стратегія освіти й подальшого ліцензування особливих компаній (startup), для яких трансфер – це бізнес. Діяльність цих компаній, що розширюється, сприяє, як точно наголошується в аналітичних роботах, затвердженню вузького розуміння трансферу як передачі “в промисловість “упакованої” технології”⁴.

У цьому контексті важливо передбачити особливі форми підтримки зазначеного бізнесу. У законодавчому порядку повинна бути проголошена необхідність сприяння в просуванні вироблених суб’єктами малого й середнього підприємництва товарів і результатів інтелектуальної діяльності на ринки іноземних держав. Інфраструктурні форми підтримки також мають бути передбачені на національному й міжнародному рівнях і виступати одночасно як форми підприємницької діяльності. При цьому важливо розуміти, що комерційний ефект повинен виходити не лише від передаваних технологій, але й від діяльності самих спеціалізованих трансферних структур.

Неврегулювання питань, пов’язаних з реалізацією Закону України “Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій”, призводить до неконтрольованої передачі технологій за кордон, що загрожує технологічній безпеці країни. Так, статистичний аналіз указує на посилення тенденції щодо придбання технологій у 2006–2007 рр. і зниження цього процесу у 2008 році (рис. 2). За даними офіційної статистики, загальна кількість придбаних нових технологій в Україні за період з 2000 до 2007 рр. склала 5 633. При цьому результати власних досліджень і розробок за останні 7 років складають у середньому 13,6% (764 технології) від загальної питомої ваги отриманих технологій, що є вкрай низьким для країни, яка декларує інноваційно-інвестиційний шлях розвитку та перехід до 5-го і 6-го технологічних укладів за умови створення відповідної інфраструктури національної інноваційної системи.

Рис. 2. Динаміка процесу передачі та придбання технологій в Україні у 2005–2008 рр.
Джерело: складено за даними Держкомстату

Отримання ліцензій склало 6% (334), що свідчить про дуже низький рівень розуміння важливості захисту власних винаходів. Лізинг технологій склав 0,3% (16), тобто є взагалі майже не використовуваним інструментом. А динаміку передачі технологічних

⁴ Шульгин Д. Проблемы и опыт трансфера технологий // Наука и инновации. – 2008. – № 12. – С. 63.

знань, пов'язану з переходом висококваліфікованих працівників, прослідкувати неможливо, оскільки дану графу в статистичні дані ввели лише з минулого року. Угоди ж на придбання технологій склали 15,3% (859 одиниць), на придбання устаткування – 44,5% (2504), разом – понад 59,8% загального обсягу отриманих технологій, що свідчить про певну залежність України від імпорту технологій.

В Україні нині відсутній дієвий механізм упровадження завершених науково-технічних розробок і технологій, що виконувалися за бюджетні кошти, у промислове виробництво. Науково-технологічний розвиток країни залишається вкрай нерівномірним. З високим (у тому числі світовим) рівнем досягнень в одних сферах співіснують проблемні зони технологічного відставання, розміри якого набувають деструктивних масштабів. Ці диспропорції розвитку регулярно фіксуються як вітчизняними статистичними дослідженнями, так і світовими рейтингами конкурентоспроможності й інноваційної готовності. Так, Швейцарія очолила рейтинг глобальної конкурентоспроможності 2010–2011 (The Global Competitiveness Index 2010–2011), який опубліковано 9 вересня аналітичною групою Всесвітнього економічного форуму (ВЕФ). Далі йдуть Швеція і Сінгапур – друге й третє місця відповідно. Сполучені Штати за минулий рік опустилися на дві позиції (у торішньому рейтингу країна займала друге місце) і нині займають четверте місце. Серед країн колишнього СРСР Росія зайняла четверте місце, пропустивши вперед Естонію (33 місце), Литву (47) й Азербайджан (57). Останні – держави пострадянського простору: Латвія (70 місце), Казахстан (72), Україна (89), Грузія (93), Молдова (94), Вірменія (98), Таджикистан (116) і Киргизія (121). Білорусь у рейтингу ВЕФ відсутня.

Україна в рейтингу опустилася на 7 пунктів вниз (рис. 3).

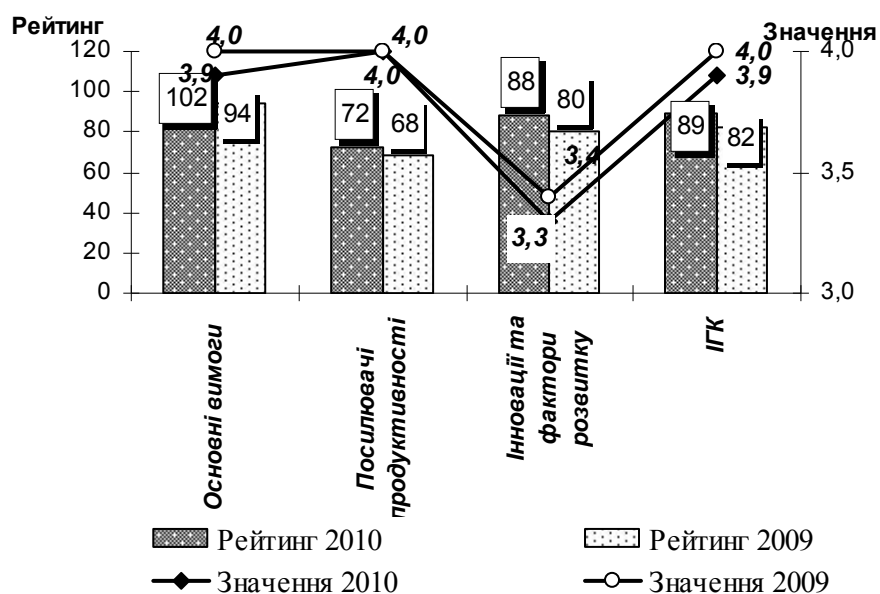

Рис. 3. Зміни індексу глобальної конкурентоспроможності України

Динаміка зміни групи субіндексів “інновації та фактори розвитку” для України вказує на її майже стабільність за значеннями й зниження за рейтингом (окрім 2008 року). У розрізі субіндексу технологічної готовності рейтинг показників прямих іноземних інвестицій і трансфер технологій України найнижчі (рис. 4).

Участь українських суб'єктів господарювання в міжнародному трансфері технологій характеризується рядом проблем, серед яких, насамперед, можна виділити такі: відсутність досвіду патентного захисту результатів інноваційної діяльності за світо-

вими стандартами та належного оформлення закордонних охоронних документів, українські обсяги реалізації вітчизняної високотехнологічної продукції на ринках країн світу та ЄС, нераціональна структура вітчизняного експорту (в експорті переважає сировинна продукція), замалі обсяги науково-технічного обміну, дефіцит фахівців з питань організації трансферу технологій.

Мають місце прогалини та недоліки в організації державного регулювання у сфері трансферу технологій. Зокрема, Законом України “Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій” № 143-V від 14.09.2006 р. передбачено проведення державної експертизи технологій та обладнання. Проте державна експертиза технологій, згідно із Законом, проводиться не завжди, а лише стосовно технологій або обладнання, для яких суб’єктами трансферу технологій передбачається отримання субсидій, а також тих, що передаються для використання в Україні за рахунок державних коштів.

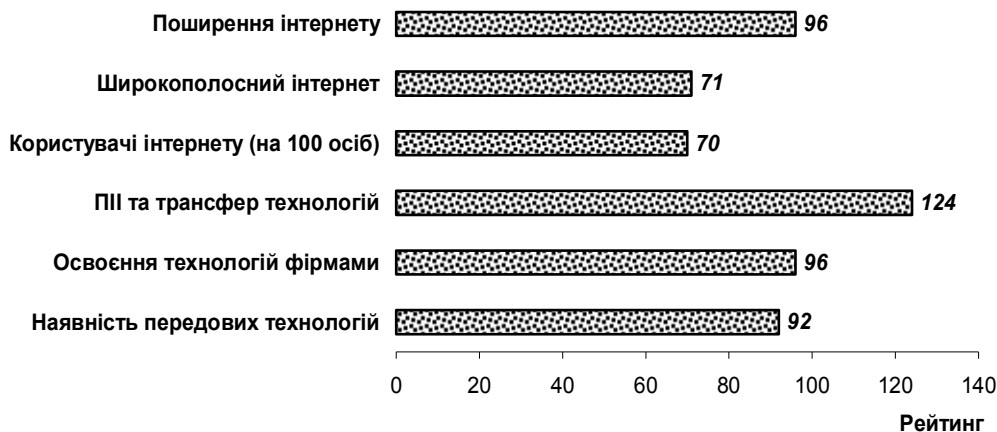

Рис. 4. Рейтинг показників субіндексу технологічної готовності для України у 2010 році

Державна підтримка розвитку високотехнологічних галузей промисловості в Україні передбачена Законом України “Про інноваційну діяльність” № 40-IV від 04.07.2002 р. зі змінами та доповненнями, який передбачає низку заходів щодо державного регулювання інноваційної сфери. Однак реальна державна підтримка інноваційним підприємствам, у тому числі й тим, які здійснюють діяльність у сфері трансферу технологій, не надається, оскільки в п.10 ст.13 Закону йдеться про те, що “державна реєстрація інноваційного проекту не передбачає будь-яких зобов’язань щодо бюджетного кредитування його виконання чи іншої державної підтримки”, а ст. ст. 21 і 22, що передбачали пільгове оподаткування і митне регулювання інноваційної діяльності, узагалі вилучені із Закону у 2005 р.

Найважливішою умовою трансферного прориву української економіки повинно стати трансферне законодавство. Забезпечити створення та функціонування системи сприяння просуванню вітчизняних технологій на світовий ринок, включаючи стимулювання експорту наукомісткої продукції, сприяння пошуку зарубіжних партнерів для вітчизняних підприємств з метою укладання зовнішньоекономічних контрактів на високотехнологічну продукцію та ліцензійних угод з питань дозволу використання прав на об’єкти інтелектуальної власності. Обмежити імпорт “небажаних” технологій (розробити механізм експертизи імпортованих технологій, передбачити у вітчизняному законодавстві відповідні санкції для підприємств усіх форм власності, які використовують імпортні технології, що погіршують стан довкілля, особливо, якщо є вітчизняні аналоги з нижчим рівнем небезпеки для навколишнього середовища).

В рамках інноваційного процесу повинна бути вироблена модель трансферу технологій, яка є об’єктивною реальністю, а її сутність має зводитися до кооперації інтелектуальної, фінансової і виробничої сфер на всіх стадіях створення і комерціалізації

інновації. Українцям необхідним вбачається здійснення детальної регламентації порядку змісту й реєстрації операцій, предметом яких є передача технологій за кордон, що повинна знайти своє віддзеркалення в законодавчих актах про державне регулювання зовнішньоторговельної діяльності.

Найважливішим напрямом передачі технологій за кордон має бути здійснення жорсткого контролю над інноваціями, що передаються. Особливо це стосується технологій так званого подвійного призначення і технологій, які тісно пов'язані із забезпеченням національної безпеки України. Правове регулювання в цій сфері повинно поєднувати заходи прискання (у разі незаконної передачі іноземним фізичним і юридичним особам високих технологій) і стимулюючого характеру. Останні мають бути спрямовані на забезпечення зацікавленості наукового співтовариства й бізнес-структур у створенні й удосконаленні технологій, які можуть зміцнити конкурентні переваги України на світовому ринку технологій.

Важливий напрям для посилення трансферу технологій – формування високо-технологічних кластерів, що розглядаються як унікальна комбінація фірм і організацій, що інформаційно та технологічно пов'язані між собою, географічно локалізовані, діяльність яких спрямована на розширення техніко-технологічних можливостей учасників та підвищення регіональної або галузевої конкурентоспроможності. Такі кластери дозволяють використовувати переваги найефективніших способів координації економічної системи (внутріфірмова ієрархія, ринкові механізми, партнерська взаємодія, аутсорсинг та ін.), що дає можливість швидко й ефективно здійснювати трансферт нових знань, наукових відкриттів і винаходів.

Висновки. Таким чином, ефективним засобом реалізації інноваційного потенціалу виступає трансфер технологій, який одночасно є також інструментом його нарощування. Для реалізації зазначених вище пропозицій першочергова роль відводиться державній політиці, центральним напрямом якої є правова політика у сфері трансферу технологій, що покликана забезпечити баланс інтересів усіх учасників трансферного процесу. Вона повинна виходити з реальної оцінки й належної уваги до тих технологій, за якими держава може забезпечити своє лідерство в рамках участі в “технологічному” розподілі праці.

1. Геєць В. М. Національна інноваційна система: зарубіжний досвід, стан в Україні : аналітичні матеріали до парламентських слухань / В. М. Геєць, Л. І. Федулова. – К. : Ін-т економіки та прогнозування НАН України, 2007. – 184 с.
2. Денисюк В. Міжнародний трансфер технологій : сучасний зміст, аналіз закордонної та національної статистики / В. Денисюк // Економіст. – 2005. – № 2. – С. 42–47.
3. Шульгин Д. Проблемы и опыт трансфера технологий / Д. Шульгин // Наука и инновации. – 2008. – № 12. – С. 63.
4. Акперов И. Г. Трансфер инновационных технологий: готовность, препятствия, возможности / Акперов И. Г., Петрашов А. В. // Инновации. – 2008. – № 5. – С. 106.
5. Осипова Н. Ю. Контроль в отношении экспорта технологий: новые тенденции правового регулирования / Н. Ю. Осипова // Государство и право. – 2009. – № 2. – С. 112–113.
6. Moore S. Global Technology and Corporate Crisis / S. Moore, M. Seymour. – L. ; N.Y., 2005. – P. 154.

Рецензенти:

Шубравська О.В. – доктор економічних наук, професор, зав. відділу форм і методів господарювання в агропродовольчому комплексі ДУ “Інститут економіки та прогнозування НАН України”.

Корнеев В.В. – доктор економічних наук, професор, головний науковий співробітник відділу досліджень розвитку та регулювання фінансових ринків ДУ “Інститут економіки та прогнозування НАН України”.